

STÜDYOYA TAŞINAN ÂŞIKLIK VEYA 'STÜDYO TİPİ' ÂŞIKLIĞA DOĞRU: SÖZLÜ <DOĞAL> VE DİJİTAL <ELEKTRONİK> İCRA YAPILARI ÜZERİNDE MUKAYESE

M. Mete TAŞLIOVA*

Özet: *Âşıklık geleneği farklı icra ortamları ile günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Farklı veya yeni icra ortamları arasında en dikkat çekici olanı televizyon programlarıdır. Haftada bir kez yapılan bu programların hazırlayıcı ve sunucu gelenek temsilcisi olarak bir âşıktır. Sözlü kültür ortamında yapılan programın yapısı, televizyon kanallarının stüdyo ortamlarında hazırlanmaktadır. Bir kısmı canlı <naklen> bir kısmı ise banttan yayın biçiminde izleyiciye sunulmaktadır. Programa konuk olan iki veya üç âşık, geleneğe ait türleri icra etmektedirler. Evinde televizyon ekranından âşıkları izleyenler yayına katılmak istediklerinde sabit numara, cep telefonu, faks veya e-posta üzerinden bağlantı kurabilmektedirler. Sözlü icra ortamı ile en belirgin benzerliği de bu bağlantılar üzerinden gerçekleşmektedir. Bu çalışmada geleneksel sözlü icra ortamı olan düğün ve kahve mekânları ile televizyonda yapılan programlar mukayese edilmektedir.*

Anahtar Kelimeler: *Elektronik <dijital> kültür ortamı, televizyon folkloru, âşıklar ve teknoloji, âşıklar ve televizyon, geleneksel mekânlar*

Minstrelsy in Tv Studios

A Comparison on the Types of Performances: Oral, Natural, Digital and Electronic Minstrelsy

Abstract: *The tradition of minstrelsy or 'folk poetry' continues to exist even today in different environments of performance. Among the new settings of performance, the most remarkable one is the TV programs. In these programs featured on once a week, the preparer and the presenter is a folk poet who is the representative of the tradition. Until today the tradition has been represented in the environments with audience/spectators. Minstrelsy on TV programs handled to examine in this paper seem to be a new genre of oral literature. These programs are sometimes live, sometimes delayed broadcast. Two or three folk poets are hosted in those programs and perform oral poetry face to face. The audience can join the broadcast through their phones, mobile phones, fax or e-mails, which creates a similarity to the traditional performances before an audience. This study compares traditional*

* Doç. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

minstrelsy in wedding ceremonies and coffeehouses and television performances as two different genres of oral poetry.

Keywords: *Electronic <digital> Culture Environment, Television Folklore, Minstrels and Technology, Minstrels and Televizyon, Traditional Places*

Giriş

Günümüz televizyon anlayışı, toplumun yaşam standartlarını, hayata dair düşünce ve hareketlerini derinden etkilemektedir. Televizyon yayıncılığında daha çok toplumsal fayda yerine ticari kaygı ve beklentiler ön plandadır (Korkmaz, Aras 2013:1036). Etki alanı itibariyle en yaygını olan televizyon aracılığıyla medya, kamu yararını, kamu merakına dönüştürmektedir (Kaplan, Ertürk 2012:9). Edebiyat eserlerinden zaman zaman yararlanan televizyon sektörü (Özdemir 2006) özellikle yirminci yüzyılın son çeyreği içinde ortaya çıkan özel sektöre ait kanallarla ve ilerleyen yıllarda uluslararası seviyedeki yayıncılarla etki alanı ve amaçları itibariyle çözülmeye bekleyen sorunlar ve beklenmeyen sonuçlar ortaya çıkartmıştır.

Televizyonda âşık canlı yayın sırasında hitap ettiğini düşündüğü izleyici sayısı her durumda doğal icra mekânlarındaki ortalama dinleyici sayısından fazladır. Adı daha önce duyulmamış ve belki çok dar bir kitleye hitap eden mahallî bir TV kanalının bile aynı anda yüzlerce (özellikle bir organizasyonun ekrana taşınması durumunda binlerce) kişi tarafından izleniyor olması, icracı (veya sunucu) âşık üzerinde dönüştürücü etkiler meydana çıkartmaktadır. Bu itibarla, TV yayınları âşık sanatının ‘teknolojik zeminde ve muhtemel yeni ve-veya farklı özelliklerle üretilebileceği’ yapı olarak düşünülebilir mi sorusuna cevap bulmak gerekiyor.

Televizyon ile halka ulaşan, genelinin hazırlayıcı ve sunanı âşık olan programları içerik-teknik ve işlevi üzerinden ele aldığımızda üç temel başlık ön plana çıkar:

- 1.Sunucu, katılımcı, program hazırlayıcı olarak âşığı merkeze alan inceleme
- 2.Canlı veya banttan yayınlarda dinleyeni-izleyeni merkeze alan inceleme
- 3.Yukarıda sıralanan iki maddeye ilişkin ayrıntılara girmeden, esas olarak bu programlarda icra edilen âşıklığı, sözlü gelenek fasıl yapısı ile stüdyo ortamında mukayese

Bu makale kapsamında, üçüncü maddede işaret ettiğimiz temel mukayese başlıkları üzerinde durulacaktır. Bununla beraber “televizyon” merkezli iletişim, iletim, teknolojik yayınların kültür veya diğer geleneksel değerler üzerindeki etkileri ele alınmayacaktır. Makalenin kapsamı, televizyondan yayımlanan, hazırlayıcı ve-veya sunanı âşık olan programlardır. Bu itibarla merkezde olan konu televizyon değil sözlü geleneğin temel kaynaklarından olan âşıkların bu teknoloji etrafında geleneği icra etmesi ve bu teknolojiye bağlı olarak görülen mukayese başlıklarıdır.

“Sözlüden yazılıya, yazılıdan basılıya, basılıdan radyoya, radyodan televizyona hüküm süren medyanın tarihi evrimi, diğer teknik kabiliyetlerin gelişimini önemli bir derecede etkilemekte ve insanın düşünce tarzında da buna uygun bir değişikliğe

sebeptir” (Haymes 2010:11). İletimin (televizyon yayınlarında internet ve telefon bağlantıları ile iletişimin) bu kadar etkin olduğu bir dijital sosyo-kültürel yapı içinde geleneği konumlandırmak, bir mesele olarak önümüzde durmaktadır. Farklı görüşler bulunmakla birlikte mevcut durumu bir gelişme olarak mı yoksa yeni ve köklü bir dönüşüm olarak mı görmek gerekir? Zira ekranlara taşınan program örnekleri, âşık(lık) sanatının hem gelenek hem de edebî ürünlerinin 16.yüzyıldan bu yana geçirdiği değişim veya dönüşüm <kırılma> aşamalarından bağımsız bir özellik taşımasıyla beraber, izleyiciyi oluşturan toplum kesitlerini düşündüğümüzde ise geleneğe bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Bu tür programları gelenek için sadece ‘yeni icra ortamları’ olarak mı ele almak gerekir? Geleneğin yakın geleceği için ortaya çıkacak etkileri düşündüğümüzde ‘olumlu’ veya ‘olumsuz’ olarak bakarak bir mukayese seviyesinde mi ele almalı? 15. yüzyıldan bu yana ozandan âşığa ve 20. yüzyılda ‘cumhuriyet terkibi’ (Günay 1992) halinde varlığını sürdüren âşıklık için bu programlar ‘elektronik dönemin stüdyo tipi âşıkları veya âşıklığı’ olarak mı nitelendirmeli? Programlarda geleneğe ait sadece birkaç türün ve dalın icra edilmesi nedeniyle bir ‘daralmaya’ neden olduğu mu düşünülmeli? Yaygın seviyede kitlelere ulaşan TV yayınlarının özellikle ‘küreselleşme’ ağırlıklı yayınlarına karşı yerel ve ulusal kanalların bir çeşit geleneksel-kültürel yapıyı farklı bir içerikle de olsa ekrana taşıyarak ‘direnmesi’ biçiminde mi değerlendirmeli? Bu ana hususlar, bu çalışmanın da üzerinde durduğu problematik alanını oluşturmaktadır.

Özkul Çobanoğlu (1999), “elektronik kültür ortamına geçişle beraber, âşık tarzı şiir geleneği yeni kültür ortamından kaynaklanan çok ciddi yapısal ve işlevsel değişimler ve dönüşümler yaşamaktadır” tespitini yapmaktadır. Elektronik kültür ortamıyla kastedilen temelde plak, radyo ve kasettir. Bu araçlar ile âşığın sadece sesi ve bir iki kare fotoğrafı dinleyiciyle buluşabilmektedir. Ancak üzerinde durduğumuz televizyon yayınlarını bu elektronik kültür araçlarından farklı görmek gerekir. Çünkü âşık artık dinleyicinin gözlerinin önünde <karşısında, huzurunda> ve canlı yayın esasına göre yapılan programlarda, adeta kahve veya düğün meclisinde fasıl yapıyor gibi icrayı yürütmeğe çalışmaktadır. Bunun üzerine bir de telefon bağlantısı, SMS mesaj, faks <belgegeçerle yapılan istekler> gibi yayın anında gerçekleşen bağlantılar düşünüldüğünde kapsam genişlemekte ve nitelik değişmektedir. Bu itibarla incelediğimiz TV programlarında cep telefonu ve internet de etkin olarak kullanıldığı için elektronik yerine, televizyonlarda gördüğümüz yayınlar için ‘dijital platform’ nitelemesini kullanmak daha kapsayıcı olacaktır¹.

¹ Ali Yakıcı (2009) elektronik kültür ortamını incelediği çalışmasında, bu alanı Âşık Mustafa Aydın’ın deyiş ve türkülerini teyp kasetine kaydetmesi, kaset ve CD yayımlaması biçiminde veya kapsamında ele almaktadır.

Bu çalışma için yaklaşık iki yıldır takip ettiğimiz yayınlardan incelemeğe dahil ettiğimiz televizyon programlarını aşağıda sıralanmıştır²:

-Zeki Erdalî ve Şeyda Erdalî “Bu Toprağın Türküsü” Kocaeli TV, Pazar, saat 17.00-18.00

-Erol Ergani “Hasret Pınarı” Kocaeli TV, Çarşamba, saat 20.00-21.30

-Zeynel Çınar “Çınarın Sesi” Kanal9, Pazar, saat 20.00-21.00

-Kul Nuri “Kul Nuri ile Gönül Meclisi” Kon TV, Salı, saat 16.00-18.00

-Nuri Çırağı “Âşıklar Meydanı” TV5, Pazar, saat 21.00-23.00

-Taner Öztürkoğlu “Anadolu Ozanları”, Çay TV, Pazar, saat 21.00-22.00

-Yener Yılmazoğlu “Sarı Tel” Vatan TV, Cuma, saat 21.00-24.00

-Ahmet Poyrazoğlu “Ozanlar Harmanı” TRT Müzik, Cuma, saat 20.00-20.35

-Erol Coşkun “Âşıklar”, Kaçkar Karadeniz TV, Pazar, saat 22.00-23.00

-Paşa Susanoğlu “Âşıkların Sazından”, Türkmeneli TV, Pazartesi 17.30-19.00

-Maksut Feryadî “Ozan Telinden”, Barış TV, Perşembe, 20.00-22.00

Yaptıkları programları ve hazırlayıp sunan kişi olmalarıyla isimlerini sıraladığımız âşıkların çoğu; canlılığını koruduğu ve ana icra mekânı olarak faaliyetini sürdüren kahve ortamında yetişmiş, ustasının yanında <ve/veya diğer usta âşıkların arasında> kahve fasıllarında beratını almış kişilerdir: Kahve ortamının gelenek açısından olduğu kadar dinleyiciler için de önemini bilecek yaş ve tecrübede olan bu isimlerin, kahve ortamında yetişmelerine rağmen, televizyonda yaptıkları programlarda; geleneğin sözlü doğal icra ortamlarına ne kadar sadık kaldıkları, geleneği televizyon tekniğine göre mi uyarladıkları, kanal sahibinin veya kanalın genel yayın politikasına bağlı kalmak gibi bir zorunluluğa göre mi program oluşturdukları, programın sponsoru firmaların reklamını yapmanın ötesine geçemedikleri için mi geleneği doğal mekân yapısına bağlı veya benzer biçimde temsil edemedikleri konusunu tespit etmek gerekir. Ayrıca televizyon yapısı içinde bu programlar hangi işlevleri üstlenmektedir, geleneğe katkısı var mıdır, varsa bunları hangi başlıklar etrafında sıralayabiliriz; farklı şehirlere dağılmış hemşehrilerin iletişimini sağlamanın ötesine geçip geçemediği, dernekçiliğin destekleyici <tanıtım, ilan veya reklam> unsuru olmak gibi basite indirgenmiş bir aracı mı olduğu yönleriyle de bu programları ele almak mümkündür.

Yukarıda sıralanan programların bir kısmı, bu yazının hazırlandığı günlerde birkaç haftalık yayın mazisine sahiptir. Yener Yılmazoğlu'nun Sarı Tel, Nuri

² Programların listesinde yayına girme saatini de gösterdik ancak yazmış olduğumuz saatler, kesin ve süreklilik göstermiyor. Programlar, saatlerin bazen yarım saat öncesi veya sonrasında yayına başlamaktadır. Canlı olarak hazırlanıp sunulması nedeniyle programın bitiş saatleri de farklılık göstermektedir. Yine yarım saat önce veya sonraya sarkan uygulama örnekleri görülmektedir.

STÜDYOYA TAŞINAN ÂŞIKLIK VEYA ‘STÜDYO TİPİ’ ÂŞIKLIĞA DOĞRU

Çırağı'nın Âşıklar Meclisi gibi örnekler ise uzun yıllardır devam etmektedir. Sarı Tel programının daha önce Mesaj TV ile Meltem TV'de aynı isimle ve bir süre Âşık Murat Çobanoğlu ile yapılmış olması; Nuri Çırağı'nın da TGRT kanalında aynı içerikteki programı daha önce hazırlayıp sunması ve TV5'teki yayını da birkaç yıldır devam ettirmesi önemlidir. Bu önemi birkaç yönden ele almak gerekir; birincisi Sarı Tel ve Âşıklar Meclisi programları, uzun yıllardır yapılmakla beraber, başladığı günden bu yana program içeriğinde herhangi bir değişme olmamıştır. Başlandığı gün içerik nasıl ise bugüne kadar aşağı yukarı aynı biçimde süregelmiştir³.

TV programları içinde genellikle tek bir âşığın hazırlayıp sunduğu örnekler bulunmaktadır. İki âşığın birlikte sunum yaptığı örnek olarak Çay TV kanalında yayımlanan “Gönül Kervanı” gösterilebilir. Âşık Kul Nuri ve Âşık Korkmaz İkan'ın sunuculuğunu yaptığı program, stüdyo ortamında ve canlı yayın biçiminde icra edilmektedir. 22 Ekim 2013 tarihli (saat: 22.00-24.00) bölümün stüdyo konuğu Âşık Mustafa Kurbanoglu'dur. Stüdyoda az sayıda dinleyici bulunmaktadır. Diğer temsilcilerin programlarında olduğu gibi yayın sırasında ekranın altından istek yapanların isimleri ve talep edilen deyiş-türküler altyazı biçiminde geçmektedir. Stüdyo ortamında sunum yapılan dekor; arka planda programı hazırlayıp sunan âşıkların fotoğrafları ile süslenmiştir. Yayın, İstanbul'dan gerçekleştirilmektedir. İstek yapan izleyicilere, “...kişiye armağan edilen, hediye edilen ve gelsin” ifadeleriyle söylenmeye başlayan tekliler örneklerin yanında ikili ve üçlü karşılaşmalar da yapılmaktadır. Yapı olarak, tek âşığın sunduğu program ile iki âşığın sunduğu arasında niteliği ve işlevi itibarıyla fark bulunmamaktadır. Karşılaşma <atışma> için gerektiği zaman konuk âşiklerden ve bu dalı yapabilenlerden iki veya üç isim açılan ayak üzerine deyişebilmektedir. Zeki Erdali ve kızı Şeyda'nın birlikte sunduğu örnek, Şeyda'nın âşıklık yapmaması nedeniyle ikili sunuma örnek oluşturmaz.

Dijital İcra Ortamı Olarak Stüdyo Mekânı <Canlı Yayın, Banttan Yayın>

Günümüzde medya konulu çalışmaların daha yoğun olarak “popüler kültür medya metinleri” üzerinde yoğunlaştığı bilinmektedir (Hobbs 2004:127; Öz 2012:65-73). Bu popülerliği sadece kent kültürü veya tüketim odaklı anlayış ile sınırlanamamak gerekir. Zira medya mantığı kimi zaman toplumu arkasına alarak taşıma gücüne sahiptir kimi zaman da toplumun yönelimlerini takip etmek zorunda kalmaktadır. Bu çalışmaya konu olan televizyon programları ikinci gruba dahil edilmesi gereken örneklerdir.

Geleneksel sözlü ortamların mekân yapısı ile stüdyo ortamında bu mekânları bazı eşya, görüntü veya araçlarla temsil etme gayreti söz konusudur. İncelediğimiz programların tamamı stüdyo ortamında icra edildiği <çekildiği veya kaydedildiği>

³ Tektipliğin, program içeriğinde negatif yönü olmakla birlikte diğer âşıkların son bir iki yılda hazırladıkları programlar için de örnek oluşturması yönüyle tartışılabilir sonuçlar taşıdığı düşünülebilir.

için geleneksel mekânlar birkaç obje ve eşya üzerinden sembolik seviyede sunulmaktadır: televizyon ekranına köy görüntüleri, dağ ve dere resimleri verilerek canlandırma söz yapılmaktadır. Sunucu âşığın arkasında ekran olmadığı durumlarda stüdyonun farklı cephelerine asılmış fotoğraf veya resimlerle bu işlev gerçekleştirilmektedir.

Programların bir kısmı da stüdyoda yöresel araç-gereçlerle süslenmiş kurgusal mekân yapısı içinde çekilmekte ve canlı yayın biçiminde gerçekleştirilmektedir. Programların, bazılarında stüdyoda izleyici bulunmamaktadır. İzleyicinin bulunduğu örneklerde ise televizyon kanalının (bu kanalların geneli yöresel kanal özelliği gösterdiği için teknik ve mekân seçenekleri sınırlıdır) imkânlarına bağlı olarak 20 veya 30 kişiyi geçmemektedir. Aynı kanalda yayımlanan programın bazı bölümleri seyircili, bazı bölümleri seyircisiz; bazı bölümleri canlı bazı bölümleri ise bant kaydı biçiminde yayımlanmaktadır. 12.02.2012 tarihinde Çay TV’de yayımlanan “Anadolu Ozanları” isimli programın stüdyo konukları İstanbul’da bulunan “Sancaktepe Erzurumlular Derneği”nin üyeleri ve davetlileridir.

Âşıklar için olduğu kadar belki biraz daha fazla olarak “televizyona çıkma yeni bir değerdir” (Küçükbaşmacı 2013:1076) ve olduğundan çok daha geniş bir kitleye ulaşıldığı tasavvur edildiği için de ilgi çekicidir. Stüdyoda izleyici bulursa da bu durum tamamen figüratif bir yapı göstermektedir. Konuklar, icraya herhangi bir şekilde etki etmemekte, istekte bulunmamaktadır. Stüdyo yönetmeninin işaretiyle alkışlamakta ve kamera izleyiciye döndüğünde “el sallama” refleksi görülmektedir. TV izleyicisi hedef kitle olduğu için, telefon bağlantıları belirleyicidir. Programın izlenirliğinin de bir göstergesi olarak kabul edilen canlı telefon bağlantısı, yapılan isteklerin de ana yönlendiricisi olmaktadır. Âşıklardan biri veya davetli âşık ya da dernek başkanı konuşurken bile program yapımcısının “canlı bağlantı var” dediği anda, konuşmalar olur olmaz yerinde kesilmekte ve arayan kişi yayına aktarılarak birkaç kelime ile tanıtılmakta; tanınan veya programdan önce görüşülerek araması sağlanan kişi ile hasbihâl edilmekte ve telefon kapandıktan sonra program akışına devam edilmektedir.

Stüdyoda dinleyici <konuk> bulunan programlarda misafirlerle icracı âşıklar arasında herhangi bir diyalog söz konusu olmamaktadır. Daha önce ifade ettiğimiz gibi, derneklerin mensupları ve bazı hemşehrilerin stüdyoda bulunması sembolik niteliktedir. Stüdyonun yapısı özel televizyonların teknik ve mekân imkânlarına bağlı olduğu için hâlihazırda yoğun bir dinleyici sayısı alınabilseydi belki âşıklarla o mekâna gelmiş dinleyiciler arasında bir diyalog veya “istek yapmak” ya da icraya aktif olarak katılmak biçiminde bir etkileşim olabilirdi. Ancak stüdyoda bu kadar az sayıda misafir <izleyici> olması, âşıklarla dinleyicilerin etkileşimine imkân tanımamaktadır.

Maksut Feryadî’nin hazırlayıp sunduğu “Ozan Telinden” isimli program Barış TV’de (Perşembe, 20.00-22.00) canlı olarak yayımlanmaktadır. Programın 13.02.2014 tarihli bölümünde stüdyo konukları Âşık Necdet Kuyumcu, Âşık Fikret

Ünal, Âşık Taner Öztürkoğlu’dur. Stüdyoda dinleyici olarak konuk yoktur. Sahne dekorunda da herhangi bir geleneksel otantik figür veya eşya konulmamıştır⁴.

Programın Açılışı <Yayına Başlama>

Âşıklar, ismiyle birlikte âşık programı olan veya halk müziği sanatçılarının sunduğu farklı isimlerdeki programlara da uzun yıllar konuk olarak katılmışlardır. Bunların arasında Kanal7 televizyonunda Bayram Bilge Tokel’in “Gönül Dağı” ve İsmail Türüt’ün “Türüt Show” gibi programları Türkiye’nin farklı yörelerinden gelen âşıklara geniş şekilde yer vermiştir.

Nuri Çırağı’nın 1995-1996 arasında STV’de hazırlayıp sunduğu “Âşıklar Kervanı”, Hilmi Şahballı’nın TGRT kanalında sunduğu “Ozanların Dilinden” gibi iki örnekte stüdyo ortamında yapılan banttan yayın tercih edilmiştir. Özellikle bu iki programda stüdyoda otantik <yöresel-mahallî> figürlerin ve araç <eşya> kullanıldığını görmekteyiz. Sedirde oturarak söyleme, yere serilen veya panolarla asılan halı-kilim, âşıkların mahallî kıyafet giymesi, gaz lambası, bakır kap kacak gibi araç veya tarım aletlerinin stüdyonun farklı yerlerine serpiştirilmesi örnek verilebilir.

Erol Ergani’nin hazırlayıp sunduğu program, diğerleri gibi canlı olarak yayımlanmaktadır. Ergani 22 Şubat 2012 tarihli programın açılışını, kendisine ait şiiri, ezberden değil kâğıttan okuyarak yapmaktadır. Programda cep telefonu SMS mesajları için “istek parça” ve diğer konularda görüş ve düşüncelerini programa bildirmeleri için tüm operatörlere açık olarak, mesaj numarası ekranın altında verilmiştir. Program konukları; Âşık Temel Turabi, Erzurum Olur İlçesi Belediye Başkanı Rüstem Polat, İzmir’deki Erzurum Olur Derneği Başkanı Mikail Aras’tır. Otantik bir figürün bulunmadığı stüdyoda, konuklar da yer almıştır. Takriben 20 kişiyi bulan konuklar Olurlulardan oluşmaktadır. Erol Ergani, programın başında canlı telefon bağlantısı yapılması için, kanalın merkezi bulunan Kocaeli kodlu telefon numaralarını sesli olarak vermiştir. Erol Ergani’nin şiirinden sonra stüdyo konuklarını takdim etmesi ve arkasından Temel Turabi’nin okuduğu divan ile program başlamıştır. Programa ilk canlı bağlantıyı İstanbul’dan Âşık Mustafa Acaroğlu yapmıştır. Âşık Yaşar Reyhanî’den bir türkü söylenmesini “istek” yapan Acaroğlu’nun bu talebini; Temel Turabi “Reyhanî usta kadar güzel söylemediği”ni ifade ederek yerine getiremeyeceğini beyan ile bunun yerine başka bir türkü sunabileceğini ifade etmiştir. Cep telefonu mesajları, kumanda odasında listelenerek yazılı halde Erol Ergani’ye aktarılmakta olup, program akışı içinde istekte bulunanları ismen okumaktadır. Program Erzurum Olur konulu ve yoğunluklu olduğu için arayanlar da Erzurumlu ve özellikle Olurludur. SMS gönderenler de canlı bağlantı yapanlar da “istek türkü” talebini dile getirmekte; kendileri için,

⁴ Stüdyo düzenlemesi reel iç mekân veya sanal iç mekân tasarımları ve diğer teknik ayrıntılar için bkz. (Yıldız 2006)

Erzurum’da yaşayan yakınlarına armağan etmek için ve özellikle gurbette geleneksel değerlerin bozulması ve aile bağlarının kopmasının doğurduğu sıkıntıyı dile getirmesi amacıyla bu konu üzerinde; ismi verilerek istenen türkü veya şiir, ismi verilmeyenlerden de “sıradaki parçanın” kendileri için “gelmesi” istenmektedir. Olur Belediye Başkanı 8 Temmuz 2012 tarihinde, “8. Olur Kültür Sanat Festivali” yapacaklarını ilan etmektedir. Olur dışında yaşayan hemşerilerine hitap ederek; o tarihte Türkiye içinde ve dışında yaşayan hemşerilerinin mutlaka festivale katılması için davetini dile getirmektedir.

Zeki Erdali’nin Şeyda Erdali ile sunduğu Kocaeli TV’de pazar günleri saat 17.00-18.00 arasında yayımlanan “Bu Toprağın Türküsü” isimli program, baba-kız birlikteliğiyle gerçekleşmektedir. Canlı telefon bağlantısı ve SMS mesajlar ile izleyicilerin istek türkülerinin de çalındığı program, bu yönüyle diğer örneklerle paralellik göstermektedir. Bazı bölümlerinde bir misafirin de stüdyoda konuk olduğu programın 19 Şubat 2012 tarihinde yayımlanan bölümünde baba-kız misafir icracı bulunmadan, başlayıp tamamlamışlardır. Bu program, diğer bölümlerinde olduğu gibi seyircisiz çekilmektedir. Stüdyoda herhangi bir geleneksel-otantik eşya veya figür bulunmamaktadır. İkili ve tekli üç adet koltuğun bulunduğu tasarım içinde sunum gerçekleşmektedir. Kanalın adından da anlaşılacağı üzere, program Kocaeli il merkezindeki televizyon stüdyosundan yayımlanmaktadır. Zeki Erdali’nin kendisinden, geçmiş usta âşıklardan ve özellikle Erzurum yöresinden söylediği âşık tarzı deyişlerin yanında, kızı Şeyda ise program boyunca kucağında veya yanında duran bağlama düzenindeki sazıyla türkü formundaki halk müziği örneklerini veya babası Zeki Erdali’ye ait deyiş-türküleri çalıp söylemektedir. “Tüysüzler Altın ve Döviz” firmasının sponsor olduğu programın farklı destekleyici isimleri yayın sırasında ilan edilmektedir.

Zeki Erdali ve kızı Şeyda Erdali, aynı programı KonTV kanalında yapmaya devam etmiştir. “Bu Toprağın Türküleri” isimli programın 22 Ocak 2013 tarihinde saat 16.00-17.30 arasında KonTV’de yayımlanan bölümü canlı yayın biçimindedir. Programın konuğu halk müziği sanatçısı Zeynep Başkan’dır. Program içinde ve özellikle kapanışta Zeynep Başkan, Karadeniz yöresinin türkülerini banttan (playback) okumuştur. Stüdyoda dinleyici konuk bulunmamaktadır. Zeki Erdali, sazı ile kendisine ait deyişlerin yanında ustamalı eserleri de canlı olarak okumuştur. Şeyda Erdali de halk müziği örneklerini icra etmiştir. Bu programda, benzerlerinde olduğu gibi dinleyici ile cep telefonu mesajları üzerinden haberleşme sağlanmaktadır.

Zeynel Çınar’ın Kanal9’da hazırlayıp sunduğu “Çınarın Sesi” programının 26 Şubat 2012 tarihinde 13.bölümü canlı olarak yayımlanmıştır. Programa telefon bağlantısı sağlanmakta ve SMS yoluyla istekler alınmaktadır. Stüdyo, geleneksel/otantik bir obje veya eşya ile donatılmamış, yalnızca koltuklar sehpa mikrofonlardan oluşan bir yapı uygulanmıştır. Canlı yayın yapılan stüdyoda dinleyici olarak on beş kişiye yakın bir izleyici grubu bulunmaktadır. Zeynel

STÜDYOYA TAŞINAN ÂŞIKLIK VEYA ‘STÜDYO TİPİ’ ÂŞIKLIĞA DOĞRU

Çınar’ın kendi deyiş ve türkülerinden örnekler sunduğu programda misafir sanatçı olan Zelal, bant kaydından playback bir türkü söylemiştir. Bu tür programlarda ortak bir yönü âşıkların dışında türkü söyleyenlerin altyapılı hazırlanmış eserleri banttan=pleybek olarak söylüyor olmalarıdır. Zeynel Çınar, istek yapanların bir kısmını, SMS gönderen ve stüdyoyu arayanların isim ve isteklerini yazdırmalarından oluşan listeden arada okumakta ve istek yapanlara teşekkürlerini sunmaktadır.

TRT Müzik kanalında yayımlanan “Ozanlar Harmanı” programını Âşık Ahmet Poyrazoğlu bant kaydı olarak yarım saatlik süre içinde sunmaktadır. Emsalleri arasında yayın süresi en kısa olan program, son yıllarda TRT kanallarında yayımlanan tek örneği oluşturur. 01 Şubat 2013 tarihinde yayımlanan programın açılışını Ercişli Emrah’ın deyişiyle açmaktadır.

Bazı programlarda yayının açılışı, programı sunan âşığın “takdim konuşması” ile başlamakta. Ahmet Poyrazoğlu TRT’de yayına giren âşık programında açılışa böyle bir takdim konuşması yerine Emrah’tan bir deyişle giriş yapmıştır. Programın konukları Erzurumlu Âşık Temel Turabi ve Kars Sarıkamışlı Âşık Muhlis Denizer’dir. Program banttan yayımlanmaktadır ve stüdyoda konuk bulunmamaktadır. Ahmet Poyrazoğlu’nun ilk deyişinden sonra Temel Turabi, Erzurumlu Yaşar Reyhani’den koşma tarzında bir deyiş sunmuştur. Turabi’den sonra Muhlis Denizer de Erzurumlu Yaşar Reyhani’nin “Gidirem” redifli koşmasını üç dörtlük hâlinde icra etmiştir. Bu programın stüdyosunda herhangi bir otantik veya yöresel başka bir dekoratif unsur-eşya kullanılmamıştır. Sahne, farklı tondaki ışıklarla renklendirilmiş bir platformdan oluşmaktadır. Muhlis Denizer’in ardından Poyrazoğlu ve Turabi “karşılaşma” <atışma> yapmıştır. Poyrazoğlu, Muhlis Denizer’in ıcrasından sonra, Turabi’ye dönerek; “Denizer biraz dinlensin. Biz bir iki muhabbet edelim mi, ne dersin?” diyerek, karşılaşma yapacaklarını bildirmektedir. Poyrazoğlu’nun açtığı ayak şöyledir:

Poyrazoğlu Dinle sözlerimi Âşık Turabi
Eğrileri doğru yolda arama
Balı yapmak ancak arının işi
(Sen) sineği kovanda balda arama

Turabi Âşığa Bağdat sorulmaz ey Poyrazoğlu
Sen bizleri gurbet elde arama
Gönülden olalım vatana bağlı
Dağda gezenleri yolda arama

Karşılaşma üçer kıta üzerinden yapılmıştır. Poyrazoğlu, karşılaşmanın “doğaçlama” olarak gerçekleştiğini ifade etmektedir. Karşılaşmanın bitiminde konuşan sunucu Poyrazoğlu, “bu programda konuşmalara değil saza ve söze ağırlık vereceğini” ifade etmektedir. TRT dışında yayımlanan örneklerde, hazırlayan-sunan âşık geniş şekilde sohbetler etmekte, konuk diğer âşıklar ve telefon bağlantısı yapan

dinleyicilerle sohbet oluşturabilmektedir. Ancak Poyrazoğlu'nun sunduğu programın hem resmi kurumsal yapısıyla TRT'de olması hem de banttan yayın esasına bağlı kalması nedenleriyle diyalog yerine geleneğe ait deyiş-türkülerin ön plana çıkması söz konusu olmuştur. Bu ifadenin arkasından kendisine ait bir deyişini söylemeğe başlamaktadır. Deyişin konusu hiciv türündedir. Gençlerin durumu, gıdalardaki kimyasallar, televizyon tutkunluğu, internetin kötü etkileri, tarımın bozulması ve ailevi değerler ele aldığı temalar arasındadır. Poyrazoğlu, kendisinden sonra sırayı Temel Turabi'ye vermektedir ancak sözü vermeden önce Turabi'nin yakın zamanda Azerbaycan'a gittiğini, orada neler gördüğünü sormaktadır. Turabi de Azerbaycan seyahatini şiire döktüğünü söyleyerek bu şiirini çalıp söylemektedir. Turabi'den sonra kısa bir konuşma yapan Poyrazoğlu sırayı Denizer'e vermektedir. Turabi'ye sözü verirken yaptığı yönlendirme veya bir yönüyle "istek" tarzına benzer şekilde Denizer'e de "senin çok güzel bir sevgi üzerine deyişin var" demektedir. Bu durum, izleyiciler açısından hem âşıkların konuşma-sohbet havasını algılaması için yapılmakta hem de her bir âşığın kimi zaman daha çok bilinen ve beğenilen eserini icra etmesini sağlamak ve yeni bir şiiri veya deyişi varsa onun ön takdimini yapmak için kullanılan bir yöntem olarak görülmektedir. Denizer de Poyrazoğlu'nun söylediği üzere bu eseri icra etmektedir. Program bant yayını olduğu için montajlandığı çok net olarak görülmektedir zira konuşanların cümleleri tamamlanmadan başka bir cümleye veya deyişe-türküye bağlanmaktadır. Denizer'in türküsünün ardından Poyrazoğlu, Koroğlu hakkında özellikle Kiziroğlu Mustafa Bey ile ilgili olarak kısa açıklamadan sonra türküsünü söylemeğe başlamaktadır. Türkünün bir ve üçüncü kıtalarını Poyrazoğlu, iki ve dördüncü kıtalarını Turabi icra etmektedir. Nakarat kısımlarını âşıklar toplu olarak söylemektedir.

Programları sunan âşıkların çoğunun sözel icra mekânlarında yetişmeleri ve icra yapısını biliyor olmaları, televizyon yayınlarına da öncelikle bir divan ile başlamalarını sağlamaktadır. Başlangıçta divan okunmakta, eğer divan ile başlanmadıysa sunucu âşığın kendisine veya usta bir âşığa ait koşma örneği icra edilmektedir. Ancak seçilen divan, doğal icra ortamında dinleyenlerin rahatça anlayabilecekleri türden en ustalıklı örneklerden seçilse de televizyon sunumlarında bu divanlar anlaşılması kolay olanlardan seçilmektedir. Divan veya koşma tarzında söylenen ilk deyiş nasihat türünde olmakta veya hoş geldiniz ifadeleri işlenmektedir.

Hitap ve Dinleyici ile Diyalog <Stüdyo Konukları ve TV İzleyicisi>

İncelediğimiz programlar, iletişim yönüyle önem taşımaktadır. Programı sunan âşık tarafından, bir önceki haftadan programın yapıldığı saate kadar geçen 7 gün içinde özellikle İstanbul, Kocaeli, Çerkezköy, İzmir derneklerinin faaliyetleri hakkında bilgi verilmektedir. Köy Dernekleri başta olmak üzere, sayısı fazla olmasa da vakıfların yaptığı "buluşma geceleri" niteliği taşıyan organizasyonlar hakkında da kısa bilgiler ve görüntüler programlarda izleyiciye sunulmaktadır. Ayrıca, vefat edenler için taziye mesajları sunulmaktadır.

STÜDYOYA TAŞINAN ÂŞIKLIK VEYA ‘STÜDYO TİPİ’ ÂŞIKLIĞA DOĞRU

Programların iletişimi sağlama özelliğine bir örneği TV5 kanalında 01 Nisan 2012 tarihinde Erzurum Bardızlıların katılımı (ve sponsorluğu) ile yayımlanan “Âşıklar Meydanı”na stüdyo konuğu olan Prof. Dr. Bingür Sönmez’in söylediklerinde görmekteyiz. 2015 yılının Çanakkale Deniz Zaferinin ve 1915 Sarıkamış Harekâtının yıldönümü olduğunu, Ermeni Diasporasının 100.yıldönümü için çeşitli çalışmaları olduğunu, Türkiye’nin bu yapılanlara millet olarak hazırlanması gerektiğini içeren görüşlerini sunmaktadır. Sunucu âşıktan yapılan türkü istekler âşık tarafından çalınıp söylenmektedir. Bunun yanında “alt yazı” olarak SMS gönderen kişilerin isimleri, istekleri ve mesajları da izleyiciye aktarılmaktadır.

Çay TV kanalında Kul Nuri ve Korkmaz İkan’ın sunduğu canlı yayının 26.11.2013 tarihli bölümünde (22.00-23.30 saatleri arası) “âşıktan istek yapmak” konusunda Korkmaz İkan açıklama yapmaktadır. Aslında bu açıklama, Âşık Korkmaz İkan’ın bir tepkisi olarak görülebilir. Zira âşık programlarının, müzik-şarkı yayınları gibi arayanın istek yapması biçiminde düşünülmesine karşı itiraz ifadeleri taşımaktadır. Tepkiyle başladığı sözleri şöyledir: “Bizim orda âşıktan istek yapılmaz. Bizim orda hava-makam isteği yapılır. Babam da şu anda bizi Kars’tan dinliyor. Bizden Süsemberi makamını istiyor. Bu makam Âşık Nuri’nin makamıdır. Makam Nuri Usta’nın ise o zaman şiir de Nuri’den olsun” diyerek Süsemberi havasını Âşık Nuri’nin şiiriyle icra etmektedir.

Erol Coşkun’un Kaçkar Karadeniz TV de sunduğu programın 05.01.2014 tarihli bölümünde stüdyo konuğu Âşık Orhan Üstündağ’dır. Programa canlı telefon ile bağlanan Hanaklılar Derneğinden bir dinleyici tarafından kutlama mesajları iletilmiş ve konuşmanın sonunda istek yapılmıştır.

İlan, Dernek ve Gece Programlarını Duyuru, Reklam ve Tanıtım

Bu tür programların reklamlarına baktığımız zaman diğer televizyon kanallarında gördüğümüz ortaklık taşıyan örneklerin yanında programa mali destek veren firmaların da ilanlarını görmekteyiz. Yener Yılmazoğlu’nun programında olduğu gibi âşıklar kaset, CD ve diğer konularla ilgili görüntüler eşliğinde sunum yapılmaktadır.

Küreselleşme adıyla sunulan kültürel bozulmaya karşı (S. Yıldız 2006) deyiş ve türkülerini halkın tepkisi olarak dile getiren âşıklar, özellikle ikili ve üçlü icra esasına göre bu konuyu karşılaşma konusu yaparak sunmuşlardır. TV5 kanalında Nuri Çırağı’nın hazırlayıp sunduğu “Âşıklar Meydanı” programının 27 Ocak 2013 tarihli bölümünde stüdyo konuları arasında, Suriye’deki iç savaştan kaçan Halep Türkmenleri de bulunmaktadır. Âşıkların yaptığı programların “güncel” konularla ilgili olması bakımından, Halep Türkmenlerinin konuk olarak bulunması önemlidir zira bu hem âşıkların güncel meselelere ilgisini göstermekte hem de yayının yapıldığı televizyon kanalının da yayın politikasını <fikrî altyapısını> yansıtan ipuçları taşımaktadır. Programın canlı yayın biçiminde sunulmasına bağlı olarak telefonla katılan izleyiciler görüşlerini ifade etmektedirler: Ardahan’ın Posof

ilçesinden arayan Halil İbrahim Ataman'ın şikâyet ve eleştiri içerikli cümlelerini örnek verebiliriz. H. İbrahim Ataman, Nuri Çırağı'ya kendi programının ve diğer örneklerinin genellikle aynı konuları ve deyişleri icra ettiklerini, bunun doğru bir uygulama olmadığını söylemiştir. Babası Âşık Müdami'ye, televizyon programlarında yeterince yer verilmediğini, bu durumun da kendisini rahatsız ettiğini belirtmiştir. H. İbrahim Ataman eğer bu şikâyetini bir düğün veya kahve ortamında ifade etseydi, o ortamda bulunan âşıklar mutlaka Âşık Müdami'den deyişler sunacaklardı. Kahve ortamında bunu varsa Müdami'nin çıraklarından biri yapacaktır. Bu durum söz konusu değilse Posoflu bir âşık veya Müdami ile icrayı sanat yapmış birisi bu şikâyeti istek olarak değerlendirecek, özellikle oğlu tarafından yapılan bu eleştirinin gereğini yapacaktır. Ancak dijital ortamda yapılan bu eleştiri veya tespit, televizyon tekniğinde yankı bulamamıştır. Bunu birkaç nedene bağlayabiliriz; o anda programı hazırlayıp sunan Nuri Çırağı programın akışını bozmak istememiş olabilir, stüdyoda bulunan konuk âşıklar Müdami'ye ait bir eseri bilmiyor veya o anda hatırlayamıyor olabilirler. O anki program bir köyün veya derneğin desteklediği yapıda ise Müdami'nin (veya başka bir usta âşığın) deyişini icra etmeğe uygun görülmemiş de olabilir... Bu nedenler farklı başlıklar altında çoğaltılabilir. Ancak bizim için önemli olan, televizyon programlarının, sözlü ortam icralarını bu "istek" üzerinden televizyon icra ortamına taşımada henüz yeterli olmadığıdır.

TV5 kanalında Âşık Nuri Çırağı'nın hazırlayıp sunduğu "Âşıklar Meydanı" isimli programın 04 Kasım 2012 tarihli canlı yayınına Karşı Âşık Korkmaz İkan ve Erzurumlu Âşık Zakir Tekgül katılmıştır. Korkmaz İkan, Âşık Şenlik'in "faydası ne" redifli divanını Çıldır Divanı havası ile icra etmiştir. Nuri Çırağı'nın arkasındaki ekranda, usta âşıkların, özellikle son on yılda vefat etmiş Murat Çobanoğlu, Yaşar Reyhani, Mevlüt İhsani, Nusret Sümmanioğlu'nun görüntüleri verilmektedir. Bu divanın ardından Âşık Zakir Tekgül de Nuri Çırağı'nın isteği üzerine Âşık Sümmani'den Sultani-Türkmeni havasında bir divan okumuştur.

Bu programda da benzerlerinde yapıldığı gibi sunucu âşığın tanıdığı isimlerden vefat eden kişiler için taziye cümleleri söylenmektedir. Bunun yanında hastalık geçiren kişilerle ilgili de bilgi verilmektedir. Telefonla arayanlardan birkaçı stüdyoya bağlanmakta, sunucu âşıkla kısa bir sohbet ve ardından istediği türkü veya kendisinden bir eserin söylenmesini talep ettiği âşık hakkındaki ricasını beyan etmektedir. Stüdyoyu arayanlara baktığımızda şöyle bir durum görüyoruz: Konuk olarak katılan âşıkların akrabaları, arkadaşları, hemşehrileri özellikle köylüleri daha yoğun olarak telefonla katılmaktadırlar. Program eğer bir dernek tarafından finanse ediliyorsa diğer bir deyişle o program bir dernek programı hâlinde sunuluyor ise stüdyo konuları da o derneğin ait olduğu köyden veya o yöreden âşıklar olmaktadır. Bu durumda stüdyoyu arayıp istekte bulunanlar dernek mensupları veya o derneğin ait olduğu köy ve yakın <komşu> köylerden büyükşehirliere göç edenlerden oluşmaktadır. Programda ayrıca, Yaşar Reyhani ve Mevlüt İhsani için yapılması planlanan "Ustalara Vefa Gecesi" isimli organizasyon hakkında ilan yapılmaktadır.

STÜDYOYA TAŞINAN ÂŞIKLIK VEYA ‘STÜDYO TİPİ’ ÂŞIKLIĞA DOĞRU

Katılan sanatçılar, akademisyen veya diğer isimler, program yapısı ve içerikte yer alan diğer konular ayrıntılı biçimde izleyiciye aktarılmaktadır. Tanıtım işlevinin bir diğer örneğidir.

Bu tür tanıtımların yanında, diğer programlarda örneklerini gördüğümüz gibi dernek ve vakıf geceleri hakkında da bilgiler verilmekte tanıtımlar yapılmaktadır. Programın bu tanıtım kısımlarının devamında Korkmaz İkan, ustası Âşık Şeref Taşlıova’dan “benim derdim bana yeter” isimli deyişi söylemiştir. Tamamı 5 kıta olan şiir program süresine bağlı olarak 3 kıta hâlinde icra edilmiştir. Korkmaz İkan’ın ustasından söylemesini Zakir Tekgül’ün kendi ustası Âşık Mustafa Ruhanî’den önce bir şiir okuması ardından da bir deyişini sunması izlemiştir. Nuri Çırağı da kendisinden yapılan istekleri karşılamak için önce Ercişli Emrah’tan bir türkü sunmuş arkasından da kendi deyişini icra etmiştir. Bu istekler yerine getirilirken de kimlerin telefonla arayıp istekte bulunduğu kimlerin faks ile isteklerini gönderdiği okunmakta ve kişiler ismen (eğer tanınmış biri ise daha ayrıntılı bilgi verilerek) belirtilmektedir. Bu programda, katılan âşıklar kendi deyişleri yerine daha yoğun olarak ustalarının eserlerini söylemişlerdir. Programın sonuna doğru Nuri Çırağı’nın Zakir Tekgül’e verdiği “bu kültürün temel taşı âşıklar” ayağını iki âşık 3’er kıta söyleyerek işlemişlerdir.

Özel Gün ve Gece Programları

Bazen illerin düşman işgalinden kurtuluş günü veya diğer tarihî bir yıldönümü, yapılan kutlamalar ile programın o gün yayınlanan bölümünü doldurmaktadır. Yayınlar stüdyo ortamında gerçekleştiği için genellikle bu tarz örneklerde, o tarih için yapılan kutlamaların bant kaydı, o bölümde özet hâlinde yayımlanmaktadır. Önemli tarihlerle ilgili kutlamalarda bazen âşıklar veya özellikle televizyonda programı hazırlayıp sunan âşık da icra yaptıysa bu biraz daha geniş bir biçimde izleyiciye aktarılmaktadır. İkinci örneği ise özellikle doğu illerinden olan âşıkların İstanbul, İzmit, Çerkezköy, Çorlu gibi il ve ilçelerde yapılan “hemşehri geceleri”, “kaz geceleri” veya özel dernek buluşma gecelerinin yine bant kayıtlarından izleyiciye aktarılması oluşturur.

Yener Yılmazoğlu’nun Sarı Tel programının 10 Şubat 2012 tarihli bölümünde İstanbul’da bulunan Âşık Şenlik Derneği’nin düzenlediği “8. Âşık Şenlik Gecesi”nin görüntüleri geniş şekilde ekrana aktarılmıştır. İstanbul’daki Karşılar 30 Ekim Kars’ın düşman işgalinden kurtuluş günüyle birlikte, yılın farklı tarihlerinde etkinlikler düzenlemektedir. Televizyon aracılığıyla kendi derneklerini ve derneğin yaptığı gece veya diğer faaliyetleri televizyona taşıma imkânı bulmaktadırlar. Vatan TV’de yayımlanan “8. Âşık Şenlik Gecesi” hem Çıldırli Âşık Şenlik’i anma hem de Kaz Gecesi biçiminde organize edilmiştir. Banttan yayımlanan dernek gecesinde yörenin halk dansları (bar havaları), şah kaldırma merasimi, yöre âşıklarının deyiş ve türküleri geniş şekilde aktarılmıştır.

Vatan TV’de Yener Yılmazoğlu’nun hazırlayıp sunduğu “Sarı Tel” programının 24 Şubat 2012 tarihli bölümünde ise İstanbul Bağcılar Belediyesinde yapılan

“Yukarıcambaz Köyü Kaz Gecesi” görüntülerinin bir bölümü ve özellikle Yener Yılmazoğlu’nun gecede söylediği türküler banttan verilmektedir. Ardahan’ın Çıldır ilçesine bağlı Yukarıcambaz köyünden İstanbul’da yaşayanların hazırladığı dernek gecesinde, yörenin esnaf ve tüccarları, öğrencilere burs vermek için bir kampanya düzenlemektedir. Yılmazoğlu’nun Sarı Tel programı, daha önce Meltem ve Mesaj TV kanallarında yayımlanmaktaydı. Vatan TV yayınlarında; stüdyoda canlı icralarla birlikte, her hafta bir köy derneğinin dayanışma gecesinden bölümler banttan yayın olarak verilmektedir. Yener Yılmazoğlu kendisinin ve başka âşıkların eserlerini banttan (kaset veya CD) okumaktadır. Bu nedenle Yılmazoğlu’nun da içinde performans (program) yaptığı dernek geceleri, televizyonda canlı yayımla sunulan programın içinde gösterilmektedir. Bu, diğer âşıkların hazırlayıp sunduğu örneklerde sık görülen bir uygulama değildir.

Erzurum ve Gümüşhane’yle birlikte Kars, Ardahan ve Iğdır’ın köy gecelerinde yörenin deyiş ve türkü örnekleri mahallî sanatçıların icrasıyla ve çoğunlukla da playback (banttan) okunmaktadır. Bu geceler “kaz gecesi”, “dernek gecesi”, “dayanışma yardımlaşma gecesi” gibi farklı isimlerle organize edilmektedir. Bu dernek gecelerinde kendi eserlerini ve o yörenin usta âşıklarının deyiş ve türkülerini okuyan âşıklar, programlarının sonuna doğru hareketli veya yörenin “bar” havalarını çalmaktadırlar. Genellikle davul zurna ve Kafkas müzik aletleriyle oynanan “bar”, bazen de ifade ettiğimiz biçimde âşıkların çalıp söylediği türküler eşliğinde gerçekleşmektedir.

Vatan TV deki programda, Yukarıcambaz köyünün dernek gecesi görüntülerinden sonra stüdyoda canlı yayına geçilmektedir. O geceyi organize eden dernek yöneticilerinin stüdyoda birkaç kelime ile Yener Yılmazoğlu’na ve geceye katılanlara teşekkür konuşmaları yapmalarının ardından; Yılmazoğlu’nun “saza ve söze devam” ifadesiyle âşık icraları başlamaktadır. Programın stüdyo konukları Âşık İhsan Şahbazoğlu ve Âşık Sırrı Denizoğlu’dur. Program sunucusu Yılmazoğlu, sözü önce Sırrı Denizoğlu’na vermiştir. Sırrı Denizoğlu’nun kendisine ait bir eseri çalıp söylemesinin ardından Yılmazoğlu; “isteklerimiz var onlara birazdan yer vereceğiz” diyerek izleyicilere hitap etmektedir.

Nuri Çırağı’nın TV5 kanalında yayımlanan “Âşıklar Meydanı” programının 18 Mart 2012 tarihli yayınında Âşık Nusret Sümmanoğlu’nun büyük oğlu Köksal Sümmanoğlu ve Erzurum’un Narman İlçesinden Âşık Ebubekir Zamanî icracı âşık olarak yer almaktadır. Programın ilk deyişini Ebubekir Zamanî, Erzurumlu Sümmanoğlu’dan yapmaktadır. İkinci deyişi Köksal Sümmanoğlu, babası Nusret Sümmanoğlu’nun eserini okuyarak sunmaktadır. Program, Çanakkale Deniz Zaferinin 97.Yıldönümüne denk geldiği için “Çanakkale” konulu şiir okunmaktadır. Programın stüdyo konugu “İzmir Erzurum Narmanlılar Derneği” başkanı ve iki üyesidir.

Çay TV kanalında Âşık Taner Öztürkoğlu’nun “Anadolu Ozanları” programının 08 Nisan 2012 tarihli bölümünde yayın banttan yapılmıştır. “Denizli 2.Ege Âşıklar

STÜDYOYA TAŞINAN ÂŞIKLIK VEYA ‘STÜDYO TİPİ’ ÂŞIKLIĞA DOĞRU

Bayramı”nın görüntüleri, programın 2 saatlik yayın süresinin tamamında banttan verilmiştir. Taner Öztürkoğlu’nun da Denizli 2.Ege Âşıklar Bayramı’na katılmış olması, banttan yayının nedenleri arasında sayılabilir. Bu tarzdaki uygulamalar diğer kanallarda yayımlanan programlarda da görülmektedir. Bazı örneklerde bir bayram, şölen veya önemli bir dernek gecesi, programın bir kısmında veya tamamında banttan yayımlanabilmektedir. Programın 15.04.2012 tarihli bölümünde ise “Erzurumlu Âşık Sümmanî” anılmıştır. Sümmanî deyişlerinden örnekler şiir biçimiyle ve çalınıp söylenmesiyle icra edilmiştir. Programda “Kutlu Doğan Haftası” nedeniyle Peygamberimiz de salat ve selam ile anılmaktadır. Taner Öztürkoğlu, kapanış konuşmasını yaparken bir sonraki yayın içeriği hakkında bilgi vermektedir. 22.04.2012 tarihinde yapılacak programda stüdyo konuklarının “Darıca’da Kars Dernekleri” olacağı bilgisini vermektedir.

TV5 kanalında Nuri Çırağı’nın hazırlayıp sunduğu “Âşıklar Meydanı” programının 08 Aralık 2013 tarihli canlı yayın bölümünde, Erzurumlu Emrah’a ait divan açılıştaki söylenen ilk deyiş olmuştur. Programın stüdyo konukları Hollanda’da çalışan İşadamı Seyfi Gür, Âşık Selahattin Kazanoğlu, Âşık Sıtkı Eminoğlu, Âşık Cemal Divanı’dır. Program deyiş ve türkü ağırlıklıdır. Hikâye anlatmaya uygun olmayan program yapısı içinde, nadiren hikâyelerden bir olaya dair kısa bir hatırlatma veya hikâyede geçen şiirlerden örnekler sunulmaktadır.

İstanbul’dan yayın yapan Çay TV’de Taner Öztürkoğlu’nun hazırlayıp sunduğu “Anadolu Ozanları” isimli programın 29 Ocak 2012 tarihli bölümünde Âşık Rıfat Dudunalı “Sevdakâr Şah Hikâyesi”nden bir bölümü kısaca anlatarak 3 kıta şiiri saziyle icra etmiştir.

Kahve ortamlarında fasıl <program> sonunda söylenen “kahramanlık türkülerinin koro hâlinde icrası”na bu programların bazılarında rastlamaktayız. Köroğlu koçaklamaları, Genç Osman Destanı, Aras Aras gibi deyiş-türküler en çok söylenenlerdir. Âşık Nuri Çırağı’nın TV5’te sunduğu “Âşıklar Meydanı” programının 29 Ocak 2012 tarihli bölümünde yayın kapanışı Genç Osman Türküsüyle yapılmıştır. Sözlü icralarda olduğu gibi televizyon programlarında da “uyum sağlama” sorunu yaşanan “koro” deyişleri, televizyon örneklerinde de aynı biçimde yaşamaktadır. Bu sorun sazların farklı akortlarda olması, dörtlüklerin ve satırların yerini karıştırmak biçiminde bir karmaşa hâlini alabilmektedir.

Hitap Edilen Kitle ve Hitap Biçimleri

Başkan ve üyeleriyle derneklerin konuk olduğu bazı programlarda, derneğin ait olduğu yörenin âşıklarına öncelik verilmekte, icracı olarak programa sponsorluk yapan derneğin ilçe veya köyünden âşıklar çağırılmaktadır. Ayrıca o yörenin usta âşıklarının deyiş ve türkülerinden bol miktarda örnekler sunulmaktadır. TV5’te 12.02.2012 tarihinde yayımlanan “Âşıklar Meydanı” programının konuğu Üsküdar Gümüşhaneliler Derneği olmuştur. Dernek başkanı, İstanbul ve Almanya’da yapmayı tasarladıkları programlar hakkında bilgi vermiştir. Konuşma sırasında

Almanya'dan arayanlar stüdyoya bağlanmakta "sıradaki türkü"nü Ardahanlı hemşehrilerine ve akrabalarına "armağan" etmektedirler.

Bir ölçü olmasa da gelen SMS mesajlar, telefonla canlı bağlantılar, faks ve internet mesajlarına bakıldığı zaman programların Doğu illerinden göç alan yerlerde daha fazla izlendiği görülmektedir. Programların stüdyo konuğu olan veya programın konuk olunan bölümüne sponsorluk yapan köy, ilçe veya il dernekleri de zaten göçün yaşandığı sanayi ve ticaret merkezli illerde yer almaktadır. Bu iller arasında başta İstanbul ve Kocaeli olmak üzere İzmir, Bursa ve Ankara sayılabilir. Doğal olarak gelen mesajlar da "gurbet, geçim zorluğu, aile bağlarının çözülmesi, geleneklerin kaybolması, ölümlerle oluşan mağduriyetler" gibi ana konular etrafında yoğunlaşmaktadır.

Programın Bitişi <Yayını Sonlandırma>

Canlı yayımlanan programların tamamına yakınında; programı hazırlayan ve sunan âşığın televizyon izleyicilerini selamlayan açış konuşmasından hemen sonra bir veya iki âşık tarafından "hoş geldiniz" deyişleri söylenmektedir. Bu hoş geldiniz deyişleri, bir âşık tarafından söyleniyorsa kendisine ait veya geçmiş ustalardan seçiliyor. İki veya üç âşığın stüdyo konuğu olduğu programlarda ise "hoş geldiniz" birkaç şekilde yapılmaktadır: geçmiş âşıkların bilinen veya ezberlenmiş deyişme/karşılaşma/atışma örnekleri, yöre âşıklarının sözel hafızalarına bağlı olarak icra edilmektedir. Bazen de verilen bir ayak üzerine veya sözü alan usta âşığın açtığı ayağı devam ettirerek doğaçlama tarzında bir hoş geldiniz selamlaması yapılmaktadır. Programların açılışını misafir âşıklar yaparken, geneline yakınında kapanış deyişini hazırlayan ve sunan âşık söylemektedir. Ve bu kapanışta söylediği deyiş/türkünün; ya istek gelen deyiş türkü olduğu ya da yeni bir şiir veya türkü ürettiği için programın sonunda bunu söylemek istediği biçiminde bir sunuş cümlesi ile icrası görülmektedir. Programın yayımlandığı tarih dinî veya millî bir güne denk gelmiş ise konu <ayak> olarak o tarihe bağlı değerler izleyicilere sunulmaktadır.

Çay TV kanalında Kul Nuri ve Korkmaz İkan, sözel icra mekânı örneklerinde olduğu gibi kapanışta 'Kars'ın Kalesinden Toplar Atılır"ı birlikte söylemektedir: uygulama sözlü icra ortamından televizyona aktarılan en önemli ortaklıklar arasındadır.

TRT'de Ahmet Poyrazoğlu'nun sunduğu programın yayın süresi 35 dakika ile sınırlı olduğu için bitime doğru Poyrazoğlu kısa bir konuşma yapmaktadır. "Hoş geldiniz güle güle" deyişini de kendisi çalıp söylemektedir. Bu arada yine alt yazıda programın bir sonraki haftada stüdyo konuklarının Âşık Orhan Üstündağ ve Âşık Haşimi Aslıhak olacağı alt yazı olarak geçmektedir. Programın açılış ve kapanış jeneriğindeki görüntüler tamamın Ahmet Poyrazoğlu'na aittir; kendisinin çalıp söylediği bir deyiş yer almaktadır. Görüntülerin üzerinde peş peşe; güzelleme, dudakdeğmez, atışma gibi âşıklığın dalları ve türleri yazı olarak ekrandan geçmektedir.

STÜDYOYA TAŞINAN ÂŞIKLIK VEYA ‘STÜDYO TİPİ’ ÂŞIKLIĞA DOĞRU

Programın sona ermesi hem gelenek hem de dinleyici <izleyici> için sistemleşmiş icra yapısındaki yerine bağlı olarak önemlidir. Programın <fasıl> bitimini ‘dinleyici’yi merkeze alarak değerlendiren Özkul Çobanoğlu’nun (2002:55-56) görüşü şöyledir:

“Âşık kahvesi olarak faaliyet gösteren bir kahvehanede cemaatin iradesi geleneğin icra töresi olarak belirecek ve icrayı başlatıp bitirecektir. Sözlü kültür ortamının adeta rakipsiz olduğu bir zamanda ve âşık tarzı geleneğin çerçevesinin geniş ve gelenek inancının güçlü olduğu bir yerleşme biriminde yer alan bir âşık kahvesinin yıllardır müdavimi olarak devam edegelen müşterisi, gerek ezberlediği ve gerekse cönklerine kaydettiği ustamalarını, söylendiği ve söylenebileceği âşık havaları ile bilen, gerektiğinde ve istendiğinde âşığa ayak verip istediği hava ile icrasını isteyen, en iyimser tahminle yarısı “eğri-büğrü” veya estetik olarak eksik de olsa irticalen bir şeyler söyleyebilen, dahası âşık tarzı’nın telmihlerde bulunduğu dünya görüşünün takipçisi olmasa bile kültürel kodlarına aşına olan ve âşık tarzının referans kaynaklarını teşkil eden ‘hikmet’ hüviyetinde ve analitik olmayan bilgi dağarcığına sahip bir dinleyici kitlesinin niteliği hiç şüphesiz âşığın icrasını doğrudan etkileyecektir. Elektronik kültür ortamı icraları, yazılı kültür ortamına nazaran ilk bakışta sözlü kültür ortamıyla aynı veya yakın gibi görünse de bu yanıltıcıdır. Çünkü en büyük değişiklik icranın gerçekleşmesini sağlayan teknolojide değil ona bağlı olarak ortaya çıkan dinleyicinin niteliğindedir. Buna göre, elektronik kültür ortamında âşık tarzı şiirlerin dinleyicisini, geleneği sözlü kültür ortamında öğrenmiş meraklı dinleyici ve televizyonda rastgele âşık programlarını bulup seyreden tesadüfi dinleyici olarak ikiye ayırabiliriz.”

Özkul Çobanoğlu, merkeze “dinleyici”yi koyarak sözlü ortamdan dijital ortama taşınan icralarda esas değişkenin (bu itibarla da üzerinde durulması gereken esas konunun) dinleyici yapısı ve bağlı olarak değişen tepki, kabul, beğeni, eleştiri gibi birbirinden farklı kademelendirilebilecek konuları ele almaktadır⁵. Bu görüşünü 2 yıllık bir deneme süresi üzerine kurgulayan Çobanoğlu’nun tespitinden yola çıkarak tek kişi üzerinden olmasını bir yana bırakıp yüzlerce farklı televizyon izleyicisinin de benzer veya birbirinden bazı yönleriyle dinleyicinin kısmen farklı tepkiler verdiğini düşünsek bile bu tepkiler, âşıkları televizyondan izlemeğe dayalı olarak ortaya çıkan bir durum değildir. Sözlü kültür ortamı icralarında da dinleyici, gerek program <fasıl> öncesinde, sırasında veya sonrasında gerekse âşık(lar) ile gündelik hayat içindeki diyaloglarında bu tür tepki, kabul, beğeni ve eleştiri türünden düşünce veya şikâyetlerini yüz yüze aktarmaktadır. Bu nedenle elbette televizyon programlarını dinleyiciyi merkeze alacak incelemeler yapılmalıdır. Fakat sözel hikâyecilik zemininde yaptığımız çalışmada (Taşlıova 2006), mekânların uzun yıllara dayanan icraları şekillendirdiği için gelenekselleştirdiğini ve böylece geleneği kendi geleneksel/kurumsal yapısı içinde yaşattığını söyleyebiliriz. Ancak

⁵ Bu itibarla oluşacak çeşitlenme hakkında Öcal Oğuz’un konuyu değerlendiren tespitleri için bkz. (Oğuz 2010:5-12)

unutulmamalıdır ki mekân veya dinleyici faktörlerini göz ardı etmeden, ancak geleneğin yüzlerce yıllık icra töresine göre tanımlanabilecek usta sayılan bir âşığı ve icra potansiyelini, mekân ve dinleyici üzerinden okumak veya değerlendirmek, daha açık ifade ile mekânı ve bağlı olarak dinleyici profilini bu derecede ön plana çıkartarak icra yapan âşığın ustalığını özellikle icra edilen bazı dal veya türlerdeki hünerini görmezden gelerek sanki “tek tip bir âşık” varmış gibi, diğer bir ifade ile adeta bütün âşıkların tekdüze bir âşıklık seviyesine ve bağlı olarak dinleyiciden gelebilecek etkilere aynı seviyede açık olduğuna hükmedip bütün temsilcileri dinleyici karşısında pasif <edilgen> hâle getirerek sadece etkileyici unsur olabilecek mekân ve dinleyici başlıklarını “belirleyici seviyede birincil” olarak göstermek yanıltıcı olacaktır⁶. Dinleyici ana etkenler arasındadır ancak geleneği icracı olabilecek seviyede bilen kitle dinlediği âşığı tartabilmekte, sazı çalmasından hikâye anlatmasına, meclise hitabından verilen ayağı doğaçlama olarak işlemesine kadar yaptığı icralarla o anda değerlendirmektedir. Yörede veya ülke genelinde “usta” olarak bilinen ve icrası sırasında bu bakış ile dinleyen kitle, düşünüldüğü gibi usta âşığa etki edebilecek bir durum, davranış veya başka türden bir müdahale sayılabilecek pozisyona girmez⁷. Ayrıca dinleyicinin icrasına katıldığı âşıkların bir kısmı mecliste bulunanlardan yaş olarak da ileride olabilmektedir. Bu konu, teorik seviyede ele alındığı için ve bu çalışmanın kapsamını aştığı için daha fazla ayrıntıya girilmeyecektir. Televizyon programlarının stüdyo ve ekran karşısındaki dinleyici/izleyici kitlesi, âşıklardan “istekte bulunma” dışında icraya yön verici niteliğiyle müdahil olmamaktadır.

Doğal icra ortamında vakit sınırlaması olmadan ve mekânda bulunanlarla etkileşim hâlinde yapılan fasıl yerine sınırlı zaman ve ortam şartları içinde (Eke 2010:75-84) hünerini göstermekte zorlanan sunucu ve program yapımcısı âşık, “sıradaki türküyü gönderiyoruz” veya “sıradaki parçayı ... için istiyorum” şeklindeki kalıp ifadeler ile yayını sürdürmeye çalışmaktadır.

Nuri Çırağı'nın TV5'te hazırlayıp sunduğu programın 19 Şubat 2012 tarihli bölümünde; Âşık Ömer Narmanlı ve Âşık Beyzade Aslan stüdyo konuğudur. Bu iki âşığın yanında, Erzurum derneklerinin birkaçının başkanı da bulunmaktadır. Diğer bölümlerin çoğunda olduğu gibi, bu bölümünde de stüdyoda dernek üyeleri ve davet edilen isimlerin bulunduğu, stüdyo konukları ile yayımlanmaktadır. Erzurum'un “İspir İlçesinin 94. Kurtuluş Yıldönümü” için İspirililer Derneği İSPADER'in İstanbul Ümraniye'de yapacağı programın ilanı yapılmaktadır. Program içinde

⁶ Bu konudaki görüşlerimizi daha önce (Taşlıova 2006) ayrıntılarıyla ortaya koyduğumuz için burada tekrar edilmeyecektir.

⁷ Edward Haymes'in (2010:37-38) fabl için söylediği; “Dinleyicilerin reaksiyonları bir şarkının sunumunda düzeltici etkiler yapabilir. Dikkatli dinleme, geleneğin en önemli koruyucu unsurudur. Dinleyiciler bilinen fabllarda hiçbir yeniliğe izin vermezler” tespiti âşık icraları için de geleneğin mensuplarının katıldığı niteliktedir.

STÜDYOYA TAŞINAN ÂŞIKLIK VEYA ‘STÜDYO TİPİ’ ÂŞIKLIĞA DOĞRU

ileriki tarihlerde yapılacak il, ilçe ve köylerin dernek faaliyetleri hakkında bilgi verilmekte, 04 Mart 2012 tarihinde Gümüşhaneliler Derneği'nin yapacağı program ve 18 Mart 2012 tarihindeki programda, stüdyo konuğu olarak Erzurum derneklerinin yer alacağı ifade edilmektedir. Nuri Çırağı, İstanbul ve Kocaeli'de yapılacak programlara, kendisinin de katılacağını söyleyerek, izleyicileri davet etmektedir.

“Görülene inanıldığı bir dönemin” (Yağcı 2005:102) insanları olarak özellikle televizyonun bu alanda etkin kullanım örneklerini âşık programlarını da katarak görmekteyiz. Derneklerin il merkezlerinde yaptığı kutlama, şölen veya özel gece programlarının biletleri belli bir fiyat üzerinden satıldığı için, televizyon üzerinden hitap edilen kitlenin haberdar edilmesi ve katılacak kişiler hakkında bilgi vererek, biletlerin satılması ve daha geniş kesime ulaşmayı sağlaması yönüyle bu programlar önemli bir işlev üstlenmektedir. Bu ilan sözlerinin, 2 saatlik program içinde birkaç kez tekrarlanması, ilan, afiş ve görsel bilgilerin ekranda gösterilmesi bu programları izleyiciler üzerindeki etkisini anlamak bakımından önemli kılmaktadır.

Kul Nuri'nin Kon TV'de hazırlayıp sunduğu “Gönül Meclisi” programının 21 Şubat 2012 tarihli bölümünde sponsorluğu Aras İnşaat yapmaktadır. Programın açılışında, reklam aralarında ve program bitiminde sponsor firmanın tanıtımı yer almaktadır. Programın konukları Erzurumlu Âşık Zikri Aliyar ve Gümüşhaneli Âşık Nurhanî'dir. Nuri Çırağı, kendi şiir ve deyişlerinden örnekler sunduğu gibi usta âşıklardan da şiir ve deyiş örnekleri icra etmektedir. Kahvehane icralarıyla bu yön ortaktır. Zira kahve icralarının vazgeçilmezlerinden bir yönü de yaşayan veya özellikle geçmiş usta âşıkların eserlerinin dinleyiciye sunulmasıdır. Köroğlu deyişleri kahve icralarında daha yoğun olarak söylenmekle birlikte, televizyon programlarında usta âşıkların ve özellikle de programa mali destek vererek stüdyo konuğu olan bölümlerde o yöreye ait geçmiş usta âşıklara bu noktada daha fazla yer ayrılmaktadır.

Programda Kul Nuri, Zikri Aliyar ve Nurhanî üçlü karşılaşma yapmaktadırlar. Âşık Nurhanî'nin açtığı “Ankara'da âşıklara bir ayar / Verme diyen oldu ver diyen oldu” ayak ile üçer kıta söylemişlerdir. Bu ayağın işlenmesinden sonra bu kez ikinci ayağı Zikri Aliyar açmıştır. Bu ayak üzerine söylenen ikişer kıtalık karşılaşma şöyledir:

Zikri Aliyar: İkisi de hemşerimdir / Bana bakar o yandaki / Düşünme Mevla kerimdir / Yürek yakar bu yandaki

Kul Nuri: Heç mi bakmadı kendine / Canım sıkar bu yandaki / Bu soğukta çakmış gelmiş / Yoldan çıkar bu yandaki

Nurhanî: Meydanımda iki âşık / Yavaş akar o yandaki / Ustam sen tuzu hazırla / Şimdi kokar bu yandaki

Zikri Aliyar: Aliyar kendi işinde / Arzular gözüün yaşında / Nuri daha genç yaşında / Candan bıkır o yandaki

Kul Nuri: Kul Nuri'yim inleyip de / Vurup yere çığınayıp da / Âşıklığı anlayıp da / Belki çakar bu yandaki

Nurhanî: Nurhanî ne söyledi ki / Kaşın yıkar o yandaki / Sakın borç para vermeyin / Hemen takar bu yandaki

Kahve ve televizyon programlarının ortak yönlerinden olan ve işlev yönüyle de geleceğe taşınan bu hususta; Aras Aras, Vurun evlatlarım Allah aşkına, Mert dayanır namert kaçır, Üç güzeller indi çaya gibi şiir-türküler koro hâlinde söylenmektedir.

Yener Yılmazoğlu'nun cuma akşamları yayına giren Vatan TV'de hazırlayıp sunduğu "Sarı Tel" programının 20 Nisan 2012 tarihli bölümünde "Terekeme" havasını, "banttan" playback olarak okumuştur. Diğer bazı programlarda da görülen bu durum, özellikle "altyapılı" denilen ve âşığın sadece kendi sazı ile değil halk müziği enstrümanları eşliğinde kaydedilmiş deyiş veya türkülerden oluşmaktadır.

"Âşık Kul Nuri İle Gönül Kervanı" isimli programın 24 Eylül 2012 tarihli bölümünde program konuğu Âşık İsmail Aladağlı'dır. İsmail Aladağlı'nın hikâyeli türkü sunduğu programda iki âşık deyişme örneği de icra etmişlerdir. Stüdyoya seyirci olmadan yapılan programın bu bölümü "bant yayını"dır. Programın yapıldığı dönemde şehit haberlerinin geliyor olmasıyla İsmail Aladağlı "Asker Türküsü"nü söylemiştir⁸. Programların canlı veya banttan yayın olarak ekrana aktarılması da yayını şekillendiren unsurlar arasında sayılmalıdır. Bant yayınlarında herhangi bir izleyici bağlantısı yapılmadığı için tamamen stüdyoda bulunanların kendi seçtikleri ve programdan önce kararlaştırılmış eserlerin icra edildiği yapı gerçekleşmektedir.

Sonuç

Radyo ve televizyon programı yapan Zeki Erdali (2013) "...bilmeyen cahil insanların hak etmedikleri halde öne çıktıklarını, bunu yaparken de başkalarına söz hakkı vermediklerini, kendilerinin de mecburen bu insanlardan geri kalmamak için çaba harcamak hatta belki onlara benzemek zorunda hissettiklerini" söylemiştir. Kendileri için bu özeleştiriyi yaparken, dinleyici profiline de sözlü icra ortamlarındaki niteliğini kaybettiğini vurgulamaktadır. Âşıkların televizyon programlarında gösterdikleri kusurları düzeltmesi gerekenin sözlü ortamdaki gibi televizyon izleyicisi olduğunu, izlenmeyen bir programın da yayına devam edemeyeceğini, bunun da doğal olarak gelenek için olmazsa olmaz bir kontrol sistemi hâlini alacağını aktarmaktadır.

"Özgünlük yaratılan yeni malzemede değil geleneksel malzemeleri her ortama uydurabilmekte ve dinleyici topluluğunu derinden etkileyebilmektedir" (Ong

⁸ İsmail Aladağlı (2012), katıldığı televizyon programlarında olabildiğince geleneğe uygun olarak icra yapmaya çalıştığını söylemiştir. Televizyonda canlı veya bant yayınında bulunmanın kendisinin icrası açısından kahve veya düğün ortamında icra yapmaktan farkı olmadığını; televizyon stüdyosunda bulunduğu için kendisini sanki düğün veya kahve ortamında hitap ediyormuş gibi düşünmekte ve dinleyenlere bu tarzda sanatını sunduğunu ifade etmiştir.

STÜDYOYA TAŞINAN ÂŞIKLIK VEYA ‘STÜDYO TİPİ’ ÂŞIKLIĞA DOĞRU

2012:77-78). Ong’un bu düşüncesini farklı cümlelerle Mustafa Aydın’dan (2013) duymaktayız: “Bu yayınlar istenilen seviyede gitmemektedir. Televizyon yayınlarında görülen aksaklıkları âşıkların donanımı çözebilecektir. Program hazırlayıp sunan âşıklar, stüdyoya konuk çağırırken daha ilkeli davranmalı, geleneği bilen ve hemen her dalı icra edebilen isimleri ekrana çıkartmalıdır.” Program hazırlayıp sunan gelenek temsilcileri çözemedikleri veya ‘niçin bu şekilde gidiyor’ diyerek anlamakta zorlandıkları hususları, çözüm olabilecek yollarıyla birlikte bilmektedirler.

Programlarda âşıkların giyimi ve tercih ettikleri kıyafetler de önem taşımaktadır. Programların genelinde takım elbise, gömlek ve kravat tercih edilmektedir. Kul Nuri’nin bazı bölümlerde yakasız mintan giymesi farklı bir örnektir. Bu tercih, kahvehane icralarında da ortak bir durumdur. Kars’ta vazgeçilmez derecede sayılabilecek, Erzurum’da ise genel bir uygulama olarak âşıkların kahve icralarında takım elbise ve kravat gömlek giymeleri, düğün meclislerinde de tercih edilen giyim biçimidir. Özel gün ve gece fasılları istisna olarak bir yana bırakıldığında ne kahve icralarında ne de televizyon programlarında, yöresel <mahallî> kıyafet giyilmesi tercih edilen bir durum değildir. Takım elbise, cumhuriyet dönemi Anadolu âşıklığının adeta resmi kıyafeti olmuştur.

Âşıklar, geçmiş usta âşıklara ait deyişleri stüdyo ortamında icra ederken, eserin en fazla 3 veya 4 kıtasını söylemektedirler. Bunun nedeni de elbette programın yayın saatinin sınırlı olmasıyla açıklanabilir. Bu durumun, sözel icra ortamında, eserin tamamının söylenmesi biçiminde gerçekleştiğini söylemeğe bile gerek yoktur.

Programları hazırlayıp sunan âşıkların kullandıkları dil, genel olarak İstanbul ağzına uygundur. Şiir, deyiş ve karşılaşma sırasında mahallî kelime örneklerinin kullanılması da doğal karşılanması gereken seviyede olup, anlaşılmayı etkileyecek derecede bir yoğunluk taşımamaktadır.

Programların başlangıç jeneriğinde kullanılan görüntü ve müzikler, genellikle, o programı hazırlayan ve sunan âşığın görüntü <fotoğraf/video> ve sesinden oluşmaktadır. Bunun yanında geçmişte yaşayanlardan gerek ustalığı gerekse hemşehrilik tercihine bağlı olarak seçilen isimler bulunmaktadır.

Programların bir kısmı banttan yayımlanmaktadır. Esasen canlı yayın biçiminde yapılanlar, sözel ortam icralarıyla mukayese için daha uygundur. Bant yayınları, üzerinde montaj yapıldığı için görüntü ve anlam kopukluklarıyla ekrana taşınmaktadır. Bunun da izleyici için bir sorun oluşturacağı açıktır.

TV programlarında âşıklar, sözlü icra ortamlarından farklı olarak daha rahattır. Çünkü sözlü ortam mekânlarında iletişim ve icra tamamen birebir <yüz yüze> olmaktadır. TV programlarında canlı yayının olmasına, telefon, SMS ve internetten mesaj ile yayına bağlanma imkânı bulunmasına rağmen âşıklar icra etmeği istedikleri eserleri daha önce seçmiş olarak yayına girebilmekte hatta yayın öncesinde prova yapabilmektedirler. Bu yönü itibarıyla TV ile sözlü icra ortamları

arasında önemli bir ayrım ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, bu hususiyetiyle sınırlı olmak şartıyla, TV programlarını yazılı kültür ortamına yakınlaştırmaktadır.

Âşık programlarının yayımlandığı kanalların bir kısmı yerel mahiyettedir. Bu kanallarda çoğunlukla, isminden başlayarak, yaptığı yayınların içeriği ve hitap ettiği kitle düşünüldüğünde tamamıyla bulunduğu mahallin kanalı (yörenin sesi) olma niteliğindedir. Bu tür kanalların yayınlarının önemli bir kısmının tanıtım ve yöreye ait geleneklerin yaşatılması gibi işlevler üstlenmiştir ancak aynı kanallarda program sunan âşıkların işledikleri konular, yayının yapıldığı kanalın bulunduğu yöre veya ait olduğu kültürel kesim (hitap edilen kitle veya üzerinde durulan konular) ile doğrudan ilgili değildir. TRT istisna olmak kaydıyla, yaygın <ulusal> seviyede yayın yapan TV kanalları ile yerel <mahallî> düzeyde çalışan kanallarda sunulan âşık programları, yapısı, içeriği ve işlevi itibariyle birbirinden farklı görünmemektedir.

Hazırlayan ve sunan âşığın, programa davet ettiği veya birlikte sunduğu misafir icracıları takdimi de ayrı bir husustur. Kahve gibi sözlü icra ortamında âşıkların program yapma veya fasıla başlama sırası gündüz ve gece fasıllarında farklılık göstermektedir. Gece programlarında (Ramazan, düzenli devamlı programlar vb.) dinleyicinin yoğunluğuna ve özel olarak bir kitle (resmi kurumlardan veya Ankara gibi büyükşehirlerden resmi veya özel nedenlere bağlı olarak gelip âşıkları kahve ortamında dinlemeğe gelenler) var ise öncelik usta âşıklarındır. Dinleyicileri bekletmemek için öncelikle bu usta âşıklar “hoş geldiniz” deyişi ile dinleyiciyi selamlar. Daha sonra kahvede bulunan diğer âşıklar, geleneğin icra örneklerini sunarlar. Programın ilerleyen bölümlerinde usta âşıklar yeniden fasıla başlar; hikâye, serencam veya türkölü hikâyeler anlatılır. Gecenin atışma-karşılaşma kısımlarının yoğunlaştığı saatler de bu dilime denk gelir. Ancak televizyon programlarının son yıllarda yapılanlarında âşıklar stüdyoda önceden yerlerini almış olarak program başlamaktadır. Bunun istisna bir örneğini Murat Çobanoğlu'nun hazırlayıp Mesaj TV'de sunduğu “Çobanoğlu'nun Dilinden” programında görüyoruz. Programına misafir edeceği âşıkları, kendisinin stüdyoya girmesinden ve kısa bir takdim konuşması yaptıktan sonra teker teker çağırılmaktadır. Esasen bu yapı da televizyon programlarında uygulanan diğer eğlence ve müzik program yapısının (burada TRT'nin uzun yıllar TRT1 ekranlarından sunduğu programlar belirleyici bir şablon oluşturmuştur) âşıklar tarafından da kendi icra yapılarına tatbik edilmektedir denilebilir.

İncelediğimiz TV programlarında âşıklığın şiir ‘irticalen söyleme, karşılaşma’ türü ve bazı hikâyeli türkölü örnekleri sunulmaktadır. Geleneğin olmazsa olmazı durumundaki hikâyeciliğin henüz teknolojik platformlara taşınmamış olması bir yöntem ve içerik problemiyle birlikte ortadayken aynı nesir türlerinin âşıkların hazırlayıp sunduğu TV programlarında icrasını düşünmek veya bunu âşıklardan beklemek gerçekçi olmayacaktır. Murat Çobanoğlu'nun Mesaj Televizyonunda yaptığı birkaç deneme de beklenen ilgiyi sağlayamadığı için devam ettirilmemiştir.

STÜDYOYA TAŞINAN ÂŞIKLIK VEYA ‘STÜDYO TİPİ’ ÂŞIKLIĞA DOĞRU

Bu programlar içeriği itibariyle bir diğerini örnek olarak yapıldığı için gelenek açısından herhalde ‘istek programı’ olmanın ötesine geçememiş görünmektedir. Ancak geleneğin televizyona taşınması ve ilgili kitlenin en azından mekânında olmasa da ekranında izleme şansı bulması, sürekliliğin dijital platforma taşınmasının adımları olarak değerlidir.

Yaklaşık 20 yıldan bu yana izleyiciye sunulan yapımların ilk örnekleriyle bugün yayımlananlar arasında önemli bir fark veya yapı değişikliği yaşandığı da söylenemez. Bunu olumsuzlama veya eleştirel bir nitelime olarak söylemekten ziyade sadece ‘reklam, duyuru, ilan’ ve ‘istek yapma, istek gönderme’ gibi işlevlere bağlı kalmanın veya bu alanlara sıkışmış bulunmanın programları geleceğe taşımayacağını, gittikçe daralan bir kitleye hitap etmenin ötesine geçemeyeceğini belirtmek yerinde olacaktır. Uzak ve yakın geçmişe ait usta âşıkların ve yörelere ait önemli kişiliklerin anılması; geleneğe ait bazı dalların <örneklerin> sunulması bile esasen bu programları ‘değerli ve gerekli’ görmeğe yeterlidir. Ancak dinleyicinin etkin biçimde icraya dahil edilememesine neden olan stüdyo ortamı bu iletişimi mümkün kılacak şekilde tasarlanabilir.

“Geleneksel” ve “değişme” kavramları belki birbirine tezat olarak görülebilir (Ekici 2004:18). Geleneğe ait hususların, programı hazırlayıp sunan âşik tarafından, televizyon yapısına uyarlanacak mahiyette nitelikli örnekleriyle birlikte açıklayıcı şekilde izah edilmemesi nedeniyle programlar eğitici işlevi ve geleneği “töre”siyle birlikte aktarma fonksiyonu üstlenememektedir.

Programlara finansal destek verip o bölümü adeta “kiralama” yoluna giderek, stüdyo konukları ve katılımcı âşıkları dahi seçme imkânını bulan bazı sponsorlar bu yayınları adeta bir “reklam” aracı hâline dönüştürmektedir.

Gelenek içinde belli bir eğitim sürecinden geçmeksizin sadece iyi saz çalarak veya sesinin güzel olması nedeniyle bazı isimlerin ekrana taşınması, arabesk veya popüler kültürde örneklerini gördüğümüz “şöhret olma” veya “bir anda parlayıp, bir iki deyiş-türkü ile tanınma” gibi olumsuz sayılabilecek sonuçlara neden olmaktadır.

Giriş kısmında birkaç cümleyle izaha çalıştığımız üzere; âşıklar için televizyon yayınlarına katılmak, davet edildikleri programlarda bir iki türkü deyiş söylemek, belgesellere konu olmak gibi bu medya platformuyla tanışmaları, ülkemizde televizyon yayınlarının başladığı döneme kadar uzanmaktadır. Âşıklar, televizyon programı hazırlayıp sunmakla bir aşama kaydetmiştir ancak bu yeni durum aynı zamanda bazı sorunları da beraber getirmiştir. Ortalama bir televizyon kanalının programlarına baktığımızda sinema filmi, dizi film, eğlence/magazin programları, belgesel ve haber türleri ön plana çıkmaktadır. Bunların tamamına yakını televizyon/medya alanında yetişmiş veya bu alana hizmet/ürün sağlayan diğer bir ifade ile bu alanın mensubu kişi veya kurumlar tarafından hazırlanan yapımlar oluşturur. Hilmi Şahballı ve Nuri Çırağı gibi iki ismin doksanlı yıllarda yaptıkları iki programı istisna sayarsak, bu çalışmaya konu ettiğimiz, hazırlayanı ve sunanı âşik

olan programlar ortalama bir televizyon kanalında yayımlanan diğer bütün türlerden ayrı kendine has müstakil karakter taşımaktadır.

Geleneksel icra ortamları bilindiği gibi erkek egemen yapıdadır. Televizyon yayınları ise evlerde kadınlara ve hitap edilebileceği durumda gençlere de ulaşabilmektedir. Hazırlayıp sunan âşığın kendisini ön plana çıkarma gayretinin ötesine geçerek geleneği televizyonun bu imkânından yararlanıp kadınların ve gençlerin de ilgiyle takip edeceği hâlde sunmak gibi sorumluluğunun olduğu aşıkârdır.

Programı hazırlayan sunan âşığın açılıştan kapanışa kadar bütün söz hakkını kullandığı, konuk âşıkların bir iki kısa selamlama ve açıklama cümlesinin dışında ne stüdyo konuklarıyla ne de ekranları başında izleyenler ile bir iletişime girmediği, bütün kontrolün sunucu âşıқта olduğu bu yapı, sözlü ortam kahvelerinin yeni versiyonu işlevini üstlenmeğe çalışan medya zemininde “televizyon kahvesi” vasfını üstlenmeğe aday görünmektedir. Esasen kahve icralarında hem âşıkların kendi içlerinde girdikleri rekabet hem de kahveler arasında düşünülebilecek rekabet düğün fasıllarında söz konusu değildir. Rekabet unsurunun, televizyon kanallarındaki programlar arasında gizli biçimde görüldüğünü söylemek mümkündür: hatta bazı örneklerde tecrübeli usta âşıklar, diğer bazı kanallarda yapılan programlarda çalıp söyleyen âşıkları eleştirerek “yalan yanlış söyleyerek geleneği bitiriyorlar” biçiminde isim vermeden düşüncelerini ortaya koymaktadır. Canlı yayına ne kadar sayıda telefon bağlantısı yapıldığı, hangi miktarda SMS ve faks ile istek gönderildiği gibi konular da rekabeti doğuran veya âşıkların kendi içlerinde izlenme “reyting” ölçümü halini alarak bir rekabet doğuruyorsa da bu husus günümüz için henüz belirleyici özellik taşımamaktadır. Zira yayınların tamamına yakını âşıklar sponsor bularak gerçekleştirdikleri gibi dinleyiciler için de yukarıda saydığımız istek oranları başlı başına nitelik değerlendirmesine mesnet oluşturmamaktadır. Buna rağmen sözlü ortamda daha görünür olan bu rekabet unsurunun televizyon programlarında genel ve etkin bir husus olarak taşınmaması âşık programlarını düğün icraları ile benzeştirmeyi daha mümkün hâle getirmektedir denebilir.

Walter Ong (2012:98) sözlü ve yazılı kültür ortamlarını mukayese ederken, “yazıya alışan unutkan olur, kendi öz kaynaklarından yararlanacağına dış kaynaklara bağımlı kalır ve öz kaynaklarını yitirir. Yazı zihni zayıflatır” demektedir. Teyp kasetlerini dinleyerek geleneğe intisap eden veya kasetlerden dinlediği âşığı ustası kabul eden kuşağın yanına, televizyon programlarıyla birlikte, ekranda gördüğü “program yapısını” kendisi için icra modeli biçiminde kurgulayan, en fazla 2 saatlik süre içinde mümkün olabilecek birkaç deyiş, türkü ve belki önceden kurgulanmış bir karşılaşma <atışma> örneği sunan fasıl yapısından koparak daraltılmış fasıl yapısına göre kendisini yetiştirecek veya geleneği sadece bu örneklerden ibaret görerek biraz da sesi güzel ve sazı da çalabilme yeteneği var ise beğeni kazanabileceğini düşünen müntesiplerin ortaya çıkması söz konusu olabilecektir.

Kaynakça

- ÇOBANOĞLU, Özkul, (1999), “Elektronik Kültür Ortamında Âşık Tarzı Şiir Geleneği Bağlamında Çukurova Âşıkları Üzerine Tespitler”, *III. Uluslar Arası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildiriler*, Adana Valiliği Yayını, Adana Ofset, Adana, s.246-253.
- ÇOBANOĞLU, Özkul, (2002), “Medya ve Geleneksel Kültür Bağlamında Âşıklık Geleneği Dinleyici Tipolojisine Doğru”, *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Medya ve Geleneksel Kültür Seksiyon Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayını, Kıvanç Ofset Matbaacılık, Ankara, 2002, s. 53-60.
- EKE, Metin, (2010), “Geçmişte Yapılan Âşık Atışmalarının Günümüzdeki Görünümü”, *ACTA Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Y 2, S 1, Ocak, s.75-84.
- EKİCİ, Metin, (2004), “Halk Bilimi Araştırmalarında Üçüncü Boyut”, *TÜBAR*, XVI, Güz, s. 13-20.
- GÜNAY, Umay, (1992), *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yayını, Reyhan Ltd. Şti., Ankara.
- HAYMES, Edward R., (2010), *Sözlü Destan-Sözlü Şiir Araştırmasına Bir Giriş*, Çev: Prof. Dr. Ali Çelik, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara.
- HOBBS, Renee, (2004), “Medya Okuryazarlığı Hareketinde Yedi Büyük Tartışma”, Çev: Melike Türkân Bağlı, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 37, Sayı 1, s.122-140.
- KAPLAN, Kenan, Elif Ertürk, (2012), “Dijital Çağ ve Bireyin İdeolojik Aygıtları”, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC*, October, Volume 2, Issue 4, p., 7-12.
- KORKMAZ, Murat, Gökşen Aras, Gönül Öktem, Ali Serdar Yücel, (2013), “Türk Edebiyatının Klasik Eserlerinin Günümüz Televizyon İzleyicisine Sunumu ve İzleyici Algısının Analiz Edilmesi”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Ankara, Volume 8/4, Spring, p., 1033-1049.
- KÜÇÜKBASMACI, Gülten, (2013), “Elektronik Çağda Sözün Satıcıları: Radyo ve Televizyon”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/4, Spring, p., 1063-1080, Ankara.
- TAŞLIOVA, Mete, (2006), “Kars’ta Sözel Hikâyecilik ve Hikâyeler”, Dan: Prof. Dr. Dursun Yıldırım, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara.
- TAŞLIOVA, Mete, (2011), “Televizyon Folkloru: Alan Araştırmasında Televizyon Tekniği ve Elektronik Turist Rehberliği”, *Türkbilg Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22, Ankara.
- OĞUZ, Öcal, (2010), “Sözel Belleğin Tarihe Tanıklığı ve Âşıkların İnanılan Biyografileri”, *Millî Folklor Dergisi*, Yıl 22, Sayı 87, Ankara, s.5-12.
- ONG, Walter J., (2012), *Sözlü ve Yazılı Kültür -Sözün Teknolojileşmesi-*, Metis Yayını, 6. Basım, İstanbul.
- ÖZ, Perihan Taş, (2012), “Pelikülden Dijitale Sinemada Seyir Kültürü ve Seyircinin Değişen Konumu”, *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication-TOJDAC*, April, Volume 2, Issue 2, p., 65-73.
- ÖZDEMİR, Nebi, (2006), “Türk Edebiyatı ve Medya”, *Millî Folklor Dergisi*, Cilt 9, Yıl 18, Sayı 70, Bahar, Ankara, s. 7-21.

M. Mete TAŞLIOVA

ÖZDEMİR, Nebi, (2011), (E.T.: 19.02.2013)

http://www.samsunsempozyumu.org/Makaleler/405692045_02_Prof.Dr.Nebi%20%C3%96zdemir.pdf

YAĞCI, Murat, (2005), Yazılı Kültürün Düşüşü <Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre ve Elektronik Kültüre Geçiş Süreçlerinde Düşünsel ve Toplumsal Değişimler>, Ankara Üniversitesi SBE Halkbilim (Etnoloji) Anabilim Dalı, Dan: Doç. Dr. Tayfun Atay, Ankara.

YAKICI, Ali, (2009), *Ozan Dili Çevik Olur-Âşık Edebiyatı Yazıları*, Gazi Kitabevi, Ankara, s. 240-246.

YILDIZ, Pelin, (2006), “Televizyon Stüdyolarında Hazırlanan Programların Zaman ve Mekân Entegrasyonu ve Türkiye’den Bir Stüdyo ‘TV-8’ Örneğiyle Analiz Çalışması”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. VIII, S. 1, Haziran, s. 274-295.

YILDIZ, Süleyman, (2006), “Kültürün Küreselleşmesi ve Toplumsal Boyutta Medya Etkinliğine Yansımaları”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 23, Sayı 2, ss, 33-44.

Kişisel Görüşmeler:

ALADAĞLI, İsmail, (2012), Ankara Keçiören Necip Fazıl Sahnesinde 15.12.2012 tarihinde yaptığımız görüşme bilgileri.

AYDIN, Mustafa, (2013), Ankara Keçiören’de 15 Mart 2013 tarihinde yaptığımız görüşme bilgileri.

ERDALI, Zeki, (2013), 19 Nisan 2013 tarihinde Ankara Keçiören Necip Fazıl Sahnesinde yaptığımız görüşme bilgileri.